

Focus

RONALD VAN DER BIE

Fryske Akademy

De Fryske Akademy in Leeuwarden bouwt samen met andere instituten een groot kennisnetwerk rondom de Friese taal.

De Fryske Akademy, gevestigd in het voormalige woonhuis in Lodewijk XIV-stijl van de bouwmeester van de Friese stadhouders Anthonius Coulon, is ouderwets op de gevel, maar modern en bijdetijds in gedrag.

Dr. Arjen Versloot, hoofd van de vakgroep Taalkunde van het instituut, leidt het onderzoek naar de Friese taal. Ooit, in 1938, was het maken van woordenboeken de hoofdtaak van het instituut. Het grote *Woordenboek der Friese taal (WFT)* is inmiddels klaar, 25 delen groot. Het eerste deel verscheen in 1984. In juli van dit jaar heeft Koningin Beatrix het woordenboek officieel online gezet. De Fryske Akademy beheert de online editie samen met het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) in Leiden, dat de software heeft waarmee het bestand te doorzoeken is.

De redactie heeft tientallen jaren vooral Friese woorden verzameld. Versloot: 'In 1975 is het verzamelen gestopt en zijn de redactieleden gaan schrijven. Het hart van de verzameling bestaat dus uit de woordenrijkdom en het taalgebruik van de negentiende en het grootste deel van de twintigste eeuw. In die zin bieden de woordenboeken ook een tijdsbeeld.'

Voor nieuwe, moderne woorden is het *Frysk Hânwurdboek (Fries Handwoordenboek)* uitgebracht, een zogeheten eentalig woordenboek waarin ook de verklaringen in het Fries zijn. Hoe levendig de Friese taal is, blijkt uit het feit dat het handwoordenboek ca. 70.000 lemma's bevat, waarvan 20.000 niet in het WFT staan.

Taaldatabank

Een nieuw project is het woordenboek Nederlands-Fries, waar veel vraag naar is. Maar het paradijsje is de Taaldatabank: een grote digitale database met literaire en niet-literaire teksten die uitvoerig doorzoekbaar zijn. Versloot: 'Alles wat tot 1800 in het Fries is geschreven, is inmiddels verzameld en gedigitaliseerd. We zijn nu bezig om het bestand te verrijken met allerlei onderzoek over de etymologie en herkomst van Friese woorden. Als je op een bepaald woord in een tekst klikt, krijg je te zien wat voor woord het is en wat voor vorm, en of er al eens iets over is geschreven. Je kan ook doorklikken naar het *Woordenboek der Friese taal*, en nagaan of het woord ook voorkomt in het Nederlands en misschien zelfs in het Middelnederlands.' Dat laatste is mogelijk via de links met de data-

LINUS HARMS

Dr. Arjen Versloot, hoofd vakgroep Taalkunde van de Fryske Akademy

base van het INL. Zo heeft de Fryske Akademy een gigantisch kennisnetwerk gebouwd rondom de Friese teksten vanaf de Middeleeuwen tot in de moderne tijd. 'De ambitie is om alles wat tot 1900 in het Fries is verschenen nog te verzamelen.'

Databank en bibliotheek

'Alle oude woorden zijn gekoppeld aan het moderne woord. Als je weet hoe het woord in het moderne Fries wordt gespeld, kan je in de database alle oude spellingvarianten terugvinden en door de koppeling aan de Nederlandse woordenboeken is het zelfs mogelijk om bij Nederlandse woorden de Friese woorden te vinden.'

Toegankelijk is de databank in deze uitgebreide vorm nog niet. De gebruikersinterface wordt op dit moment ontwikkeld. 'Als die klaar is, zal de databank geweldige mogelijkheden bieden tot onderzoek naar taalverandering, taalvariatie, taalgebruik en de verschillen daarin. Omdat alle oude teksten en veel moderne teksten opgenomen zijn, is de Taaldatabank tegelijkertijd een rijke digitale bibliotheek voor het Friese taalgebied.'

De Fryske Akademy is een van

de deelnemende KNAW-instituten in de nieuwe onderzoekeninfrastructuur Alfalab, CLARIN en TaalPortaal. Dat laatste is een virtueel instituut voor de Nederlandse en de Friese taal, waarin wordt samengewerkt met het Meertens Instituut, het INL en verschillende universiteiten.

HISGIS

Historici kunnen bij de Fryske Akademy voor veel terecht: voor administratieve en fiscale bronnenuitgaven, 16de-eeuwse testamenten en belastingregisters, voor naamkunde en nederzettingsgeschiedenis in pdf-formaat. Interactief is het historisch-geografisch informatiesysteem (HISGIS), een web-applicatie met de kadasterkaarten van 1832, waarop chronologische en thematische kaartlagen aansluiten die op diverse manieren met elkaar te combineren zijn. HISGIS Fryslân is het oudste onderdeel van HISGIS, dat over andere delen van Nederland uitgebreid wordt.

www.fryske-akademy.nl
<http://gtb.inl.nl/>
www.fryske-akademy.nl/tdb
www.hisgis.nl

Lid van adviescommissie Marcel Broersma:

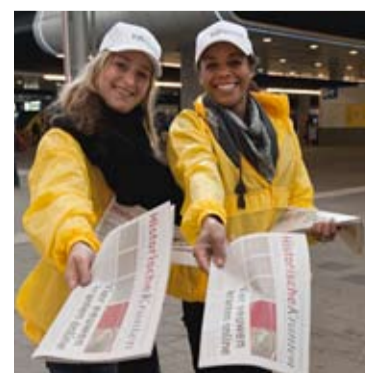
'Historische krantenwebsite scheidt ook verplichtingen'

De lancering van de website Historische Kranten van de Koninklijke Bibliotheek (KB) ging dit voorjaar gepaard met veel publiciteit. Maar hoe zit het met de wetenschappelijke inbreng in het project? En wat zijn de mogelijkheden en onmogelijkheden? *e-data&research* sprak daarover met Marcel Broersma, hoogleraar Journalistieke Cultuur en Media aan de Rijksuniversiteit Groningen en lid van de wetenschappelijke adviescommissie.

Over de invloed die de commissie heeft gehad is Broersma zeer te spreken. 'Het project wordt gesubsidieerd door de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). De KB heeft ook altijd centraal gesteld dat de website een belangrijke functie voor de wetenschap moest hebben. Daarom is het primaat over de selectie neergelegd bij deze adviescommissie, met mensen uit heel verschillende disciplines. Dat zijn niet alleen de mensen die de meeste kennis hebben van de materie, maar ook de mensen die ermee moeten werken. Je kunt natuurlijk niet alle toekomstige onderzoeksvragen voorzien, maar zo is er wel een corpus ontstaan met een groot scala aan onderzoeksmogelijkheden in diverse disciplines. De commissie heeft in alle onafhankelijkheid kunnen werken.'

Had de commissie ook invloed op de zoekmogelijkheden? Broersma: 'De mate van ontsluiting is eigenlijk alleen beperkt door wat praktisch en technisch mogelijk is. Natuurlijk kan het altijd beter en dieper, maar op een gegeven moment bereik je met extra functionaliteiten steeds kleinere doelgroepen. Dan moet je een afweging maken. Met wat er nu ligt kun je veel kanten op.'

Broersma noemt de voordelen van de website. 'Misschien voor de hand liggend, maar toch heel belangrijk: de afstand is opgeheven. Je moet niet onderschatten hoeveel tijd het kost om overal heen te reizen om kranten in te zien. Er zitten kranten bij uit de koloniën, uit het Vaticaan, zelfs uit Rusland. En: je kunt nu een groot aantal kranten tegelijk bestuderen. Eerdere lokale initiatieven boden steeds maar toegang tot één krant. Deze website geeft mogelijkheden om onderzoek te doen naar intertextualiteit. Hoe wordt vanuit di-

CASPER CAMMERAAT

Marcel Broersma tijdens de lancering van de website

verse invalshoeken bericht? Ook de nieuwsstromen, waarbij de een weer reageert op de ander, komen nu goed in beeld. Als je dat bladerend moet doorzoeken, kost dat ongelooflijk veel tijd. Dat moet je echt zelf een keer gedaan hebben om te weten hoe veel. En je kunt nu gericht op onderwerp zoeken. Ook dat was eerder niet mogelijk.'

Voor zijn eigen vakgebied ziet Broersma een aantal nieuwe onderzoeksmogelijkheden. 'Bijvoorbeeld de oeuvres van journalisten, maar ook de vormen van berichtgeving. Eind negentiende eeuw deed het interview zijn intrede als genre. Dat leidde tot een storm van protesten. Burgers vonden dat een volstrekte aantasting van de privacy.' Broersma is blij dat er nu ook gericht onderzoek kan worden gedaan naar de journalistieke tekst. Tot nu toe is die een beetje het stiefkindje geweest van het mediahistorisch onderzoek.

Niettemin heeft Broersma ook een waarschuwing voor potentiële gebruikers. 'Het gevaar dreigt dat kranten door historici als autonome bron worden beschouwd. Dat zijn ze niet. Je moet de berichtgeving in de context van de tijd en de journalistieke mores zetten om die op waarde te kunnen schatten.' Hij noemt een voorbeeld uit eigen ervaring: 'Eind negentiende eeuw lijdt de bevolking van Leeuwarden honger na een zeer strenge winter. De socialisten organiseren hongertochten. Huzaren worden aangevoerd om het oproer te onderdrukken en de staat van beleg wordt afgekondigd. Maar in de *Leeuwarder Courant* vind je daar helemaal niets van terug. Dat vond men te onfatsoenlijk om over te berichten, dat was sociaal niet verantwoord.' Waarmee Broersma maar wil zeggen: het gebruik van de historische krantenwebsite scheidt ook verplichtingen; er ligt een taak om de berichtgeving van de juiste context te voorzien. (IA)

<http://kranten.kb.nl/>

Bij de lancering van de website liet de KB op het Centraal Station van Den Haag papieren kranten uitdelen.

JOS ULFEE